

PART 2-קדיש יתום

It is not difficult to date the introduction of קדיש יתום into תפלה because the first ספר that refers to קדיש יתום is the אור זרוע authored in the early 1200's. What we have difficulty establishing is why קדיש יתום was introduced.

קדיש יתום would have never entered into תפלה if not for the acceptance of the theological concept of ברא מזכי אבא, that a child's actions in this world can relieve the punishment of a deceased parent in the עולם האמת. It is a concept that appears in the איבעיא להו, but had largely been ignored. It is also the answer to the question of, מסכת כלה מעשה ברבי עקיבא that introduced the מכפרין עון אבות או לא? This is what we find in the תלמוד בבלי:

מסכת סנהדרין דף קד' עמ' א': ברא מזכי אבא. אבא לא מזכי ברא, דכתיב (דברים ל"ב) ואין מידי מציל; אין אברהם מציל את ישמעאל, אין יצחק מציל את עשו.

(But see תוספות based on the סוטה דף י' עמ' ב' in תוספות ד"ה דאייתה גמרא in סנהדרין questions how the גמרא in סוטה could say that דוד המלך raised his deceased son אבשלום from seven levels of גהינם. תוספות answers that a son does not benefit in the next world based solely on his father's honor but he does benefit if his father prays for him.)

Professor Israel Ta-Shma of Hebrew University in an article published in Tarbiz entitled: קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו, opines that the concept of a child being able to relieve the punishment of a parent in the next world became an important part of Jewish theology only in the period of the Gaonim. But even in that period there were disagreements. This is what Professor Ta-Shma writes in one of his footnotes:

גאונים אלו היו סבורים כי ניתן בדרך זו להקל מאת עונשו של מת, אך לא להרבות על שכרו, וכך השיב גם רב נסים גאון... לעומת זה, ר' אברהם ב"ר חייא הנשיא בספרו הגיון הנפש סבור כי אין שום תועלת במעשי החיים כלפי המתים פרט להשבת גזילתם וזכות תורה שלימדו בחייהם.

The ספר מטה משה written in the 1600's explains in סימן רי"ג how this concept gave birth to קדיש יתום: ואחר כך [עלינו] אמר קדיש. ונמצא במדרשות שיש לבן לומר ברכו ולהתפלל בציבור ובזה מציל את אביו ואת אמו מדינה של גהינם כדאיתא בתנחומא פ' נח ובמסכת כלה פרק ר' יודא. ובשביל קטנים ובשביל מי שאינו יכול להתפלל תקנו לומר

קדיש זו בימי אבלו לכך נקרא לקדיש זו קדיש יתום.

The first of the ראשונים to speak of קדיש יתום was the ספר אור זרוע. He writes in חלק ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף-מנהגנו בארץ כנען וכן מנהג בני רינוס לאחר שיאמרו הצבור אין כאלהינו עומד היתום ואומר קדיש אבל בצרפת ראיתי שאינם מקפידים על כך מי שיאמר קדיש אם נער יתום או נער שיש לו אב ואם וכמנהגנו מסתברא משום מעשה שהיה דמעשה בר"ע.

The custom that a minor would recite the final קדיש is already found in סידור רש"י סימן רטז'-החזן אומר והוא רחום ברכו, תפילת ערבית, כסדר כל השנה, ויתפללו שמונה עשרה כסידורן, אלא שמבדילין בחונן הדעת, אתה חוננתנו וכו', קדיש שלם, ומבדיל על הכוס ומברך בורא מאורי האש לאור ששבת בו, הם הנירות שדלקו כל היום, ואם מוצאי שבת הוא, יאמרו ויתן לך, והקטן יאמר קדיש, ונפטרין לבתיהם בשלום.

סימן צג' in מחזור ויטרי The מוצאי שבת refers to the custom only concerning ה' חפץ למען צדקו יגדיל תורה: ובא לציין presents additional times: in the morning after ויאדיר: קדיש וכו'. וישב החזן ואומר: שיר מזמור לאסף...כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו ואנחנו נלך בשם ה' אלהינו לעולם ועד: ועומד הנער ואומר קדיש ומדלג תתקבל ואומר יהא שלמא רבה. שכשהציבור אומר פסוק או משנה צריכין לומר קדיש אחריהם; כי המלכות שלך היא ולעולמי עד תמלוך בכבוד. כי אין לנו -סימן קא' and in the evening: מלך אלא אתה ברוך אתה ה' המלך בכבודו תמיד ימלוך עלינו לעולם ועד ועל כל מעשיו: ואומר קדיש עד דאמירן. ועומדין לתפילה י"ח ואומר קדיש וכו'. והולך החזן ויושב במקומו ואומרי' כולם: פיטום הקטרת...יעמוד הנער ואומר קדיש בלא תתקבל. וקדיש זה אינו אלא לחנך את התינוקות. ואינו בכלל שבע ביום הללתיך.

It appears that the custom that any minor, not only one with a deceased parent, would recite קדיש at the end of תפלת מעריב, was already in place at the time of רש"י. The apparent purpose was to educate children in reciting קדיש. By the time of the מחזור ויטרי 100 years later, the custom was expanded to include תפלת שחרית. By the time of the אור זרוע, 100 years after that, the custom had begun to narrow to where only minors who were תפלת מעריב and תפלת שחרית in קדיש would recite the final יתומים.

To summarize: three factors combined to create the groundwork for קדיש יתום: the popularity of the theological concept that a child could undertake actions to relieve the punishment of a deceased parent; the custom to allow minors to recite the final קדיש and the sudden appearance of a large group of minors who were orphans.

TRANSLATION OF SOURCES

א' עמ' קד' דף קד' עמ' א'-A son can relieve the punishment of a father. A father cannot relieve the punishment of a son. This is based on a verse: (Deutoronomy 32) And there is no one who can deliver out of my hand. Abraham could not save Yishmael and Yitzchak could not save Esau.

קצת ענייני קדיש יתום ומנהגיו-Those Gaonim believed that a child could relieve the punishment of a deceased parent but could not add to the merits of the parent, and this is the way that Rabbi Nissim Gaon responded... Despite this position, Rabbi Abraham the son of Chiya, the Nasi, in his book Hegiyon Hanefesh held that the efforts of living people do not provide benefit for deceased people except if one returned a lost item that was in the possession of the decedent and the benefit that the decedent receives from the Torah that the decedent learned during his lifetime.

ספר מטה משה-After Aleinu they recite Kaddish. We learned in Midrashim that a son should recite Barchu and be the leader in synagogue. Through these acts he relieves the punishment of his deceased parents as it is written in Midrash Tanhuma for Parshat Noah and in Masechet Kallah in the chapter entitled: Rav Yuda. And it was because of minors and because of adults who did not have the ability to be the leader in the services that they established the practice of mourners reciting Kaddish during the mourning period. It is for that reason that the Kaddish became known as the Orphan's Kaddish.

ספר אור זרוע ב' הלכות שבת סימן נ' ד"ה תפלת המוסף-Our custom in Israel and also the custom in Rinus is that after the congregation recites Ain Kailokainu, the orphan stands and recites Kaddish but in France I saw that they are not concerned as to who recites the Kaddish whether it be a child who lost a parent or a child who has both parents. But our custom is more appropriate because of the story of Rabbi Akiva.

סידור רש"י סימן רטז'-The leader recites: V'Hoo Rachum Barchu, the Evening Service in the order as he does all year, and recites Shmona Esrei as always, except that he recites Havdalah; in the blessing Chonain Ha'Daat, Atah Chonuntanu, whole Kaddish, he recites Havdalah on a cup of wine, and makes the blessing on the fire using the candles that were burning throughout Shabbat, and if it is the end of Shabbat, they recite V'Yitain L'Cha, and a minor recites Kaddish and they go home in peace.

מהזור ויטרי סימן צג'-Hashem Chafetz L'Maan Tzidko Yagdil Torah V'Yaadir: Kaddish, and then the leader sits down. The congregation then recites: Shir Mizmor L'Assaf...Ki Kal

Hamim Yalchu Ish B'Shem Elohav V'Anachnu Nalaich B'Shem Hashem Alokainu L'Olam Va'ed. And the minor stands and recites Kaddish and skips TiTkabel and says: Y'Hai Shlama Rabbah. When the congregation recites verses or a section of Mishna, the congregation must recite Kaddish afterwards;

Ki Hamalchut Shelcha Hee OOL'Olmah Ad Timloch B'Kavod. Ki Ain Lanu Melech Elah Atah; Baruch Atah Hashem Hamelech Bichvodo Tamid Yimloch Aleinu L'Olam Vaed V'Al Kol Maasav. And he recites Kaddish until D'Amiran. They stand to recite Shmona Esrei and then say Kaddish. The leader then sits down and everyone recites Pitum Hakitoret...the minor stands and recites Kaddish without Titkabel. And this Kaddish is recited solely for the purpose of educating young children. It is not considered one of the seven mandatory Kaddishes that are represented by the verse: Seven each day I will praise you.

SUPPLEMENT

שאלת שלמה חלק א כא.

שאלה:

היה לי יום זיכרון והתפללתי לפני התיבה. כשעמדתי לומר קדיש, שמעתי שאורה אחד התחיל אף הוא לומר קדיש בקול גדול. מה עדיף לעשות: לנסות להתגבר על קולו ולומר אף אני את הקדיש בתקווה שקולי יישמע, או לוותר ולתת לו לומר קדיש לבדו?

תשובה:

גדולה מעלת אמירת קדיש יתום. מעשה ברבי עקיבא שראה אדם בחלום, והיו פניו רעות מאוד, והסביר לו הלה שבחיו היה עבריין גדול ועכשיו נידון בגיהנום. הלך רבי עקיבא ולימד את הקדיש לבנו. אז ניצל האב מדינה של גיהנום (כלה רבתי ב).

הסיבה היא, שכשבן אומר דבר שבקדושה לכבוד אביו או אימו ביום הזיכרון, וכן אבל במשך י"ב חודש, על ידי זה הוא מזכה אותם ומעלה אותם למדרגות גבוהות יותר בגן עדן.

מכל מקום, עם כל חשיבות הקדיש, ישנן מצוות חשובות יותר. וכן כתוב בספר קיצור שולחן ערוך: "אף על פי שאמירת הקדיש והתפילות מועילות להאבות, מכל מקום אין אלו העיקר, אלא העיקר הוא שהבנים ילכו באורח מישר, כי בזה הם מזכים את האבות. וכן כתוב בזוהר הקדוש: 'בן יכבד אב' (מלאכי א, ו), כמו שנאמר 'כבד את אביך ואת אמך' (שמות כ יב). לאחר שמת, שמא תאמר שהוא פטור מן הכבוד? אינו כן. כי אף על פי שמת, חייב הוא בכבודו עוד יותר... שאם אותו הבן הולך בדרך עבירה, ודאי מבזה את אביו, ודאי עושה לו חרפה ובושה. ואם אותו הבן הולך בדרך הישר ומטיב מעשיו, ודאי מכבד את אביו, מכבד אותו בעולם הזה אצל בני אדם, ומכבד אותו בעולם הבא אצל הקב"ה. והקב"ה ירחם עליו ויושיב אותו ודאי בכיסא כבודו" (כו כב).

ובמשנה ברורה כתב: "אם יכולים להתפלל לפני העמוד, זהו טוב יותר מאמירת קדיש" (קלב ס"ק י). לעומת זאת, העניין המיוחד של הקדיש הוא, כפי שכתב בספר יש נוחלין: "תיקנו חכמים הראשונים דבר שווה לכל, שיאמר לפחות קדיש, שהוא דבר קל וכל אדם יודעו אפילו נער קטן". ובהמשך דבריו, שאם עובר לפני התיבה, "מזכה אביו המת ביתר עוז וביתר שאת... והוא הדין שאר זכויות שעושה הבן אחר מיתת אביו, הוא כפרה לנפש, אף על גב שעושה זאת מעצמו". כמו כן, "לימוד תורה מועיל שבעתיים מכל תפילה,

ועל ידי זה מכניסים המת לגן עדן" (יוסף אומיץ). קל וחומר אם מחדש דבר בלימודו (קב הישר פרק ל"ה). על כן בנידוננו, מכיוון שהשואל עבר לפני התיבה, שהוא דבר גדול יותר מאמירת קדיש, יכול בהחלט להשאיר את הקדיש לאורח.

אמנם יש קהילות, ספרדיות בעיקר, שכל האבלים אומרים יחד את הקדיש מילה במילה. אבל כתב בגשר החיים: "לא כן אצל כמה קהילות [ביחוד אשכנזיות] כשאומרים שניים, מכל שכן רבים, שאחד מקדים לשני ולא נשמע השבת אף מפי אחד, ואין הקהל אומר "אמן יהא שמיה רבא" כראוי – לא רק שלא הביאו תועלת באמירת הקדיש, אלא גם הפריעו את שבת הקדיש. גם החתם סופר... העיר על זה ואמר שמבלבלים ומקלקלים מטרת הקדיש על ידי זה" (עמ' שלג).

אם כן, אין טעם שינסו שניים להשמיע קולם בבת אחת. והדרך הטובה היא לחלק את הקדישים. זה המנהג הקדום בישראל המופיע בפוסקים המביאים גם כללי קדימה. ואם יבוא אורח וייכנס בתוך דברי חברו – עדיף לשתוק ולהשאיר לו את הקדיש, מאשר לגרום לבלבולים.

אם בכל זאת חושקת נפשו לאמר קדיש, יוכל לסמוך על מה שכתב בשו"ת ישכיל עבדי, שהאומר קדיש בלחש עם שליח הציבור מילה במילה – עניית אמן של הציבור חלה גם על אמירת הקדיש שלו. ומנהג זה נהגו בבית המדרש חסידים בית אל, שהשליח ציבור אומר הקדיש בכוונת האר"י ז"ל, ואם האחר ירים קולו עימו יבלבל אותו בסדר הכוונה, על כן תיקנו שם הרבנים שמי שיש לו צורך באמירת קדיש, יאמר הקדיש עם הש"ץ בלחש ויועיל בעזרת ד' (ח"ב ס' כג).

סיכום:

אין לכמה אנשים לומר קדיש ביחד אלא:

1) או יסדרו תור;

2) או יאמרו כולם מילה במילה ממש;

3) או יאמרו אחד בקול והאחרים איתו בלחש מילה במילה.

"בשעה שישראל נכנסין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות ועונין יהא שמו הגדול מבורך, הקב"ה מנענע ראשו ואומר: אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך" (ברכות ג א).

SUPPLEMENT

UNDERSTANDING KADDISH YASOM

A Tshuva by Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner

Rabbi Shlomo Chaim Hachohen Aviner is the head of Yeshivat Ateret Kohanim and Rabbi of the community of Bet-El in Israel. Reproduced from Sh'ailat Shlomo, Part 1 Section 21

Question: I was commemorating a *yahrzeit* and was leading the services as *schaliach tzibbur*. When the time came to say the Mourner's Kaddish, I heard a guest start to say Kaddish in a loud voice. What conduct should I have followed: Attempt to say Kaddish louder than the guest in the hope that my voice would also be heard or should I have remained silent and allowed the guest to recite Kaddish by himself?

Answer: It is important to recite the Mourner's Kaddish. The practice is based on a report in the *gemara* that Rabbi Akiva had a dream in which he saw a man who appeared very disturbed. The man explained to Rabbi Akiva that while alive he had been a great transgressor and had therefore been judged to a sentence in *gehenom*. When Rabbi Akiva awoke, he sought out the son of the man that he had seen in the dream and instructed the son to say Kaddish. As a result, the man in the dream was rescued from *gehenom*.

The deceased are rescued from a negative judgment when their children recite Kaddish because their children are saying a *davar sh'bekedusha*, a holy prayer, in honor of their mother or father, on the day of the *yahrzeit* and during the 12 months after their demise. By doing so, the soul of the departed rises through levels of judgment until they reach *gan eden*.

Nevertheless, despite the importance of reciting Kaddish, there are more important acts that a child can perform. As it is

written in the *Kitzur Schulchan Aruch*: although the recitation of Kaddish and other prayers are important for the departed, those acts are not what is most essential. What is most important is that the child walk in the correct path. When a child follows the correct path, he increases the honor of the departed. As it is written in the *Zohar* quoting from a *pasuk* in *Malachi*, 1, 6: a son should respect his father and as it is written in *Exodus* 20, 6: honor thy mother and father. After each parent departs, should a child believe that he is suddenly absolved from honoring that parent? That is not so. After a parent is deceased, there is an even greater obligation to honor the parent. If the son follows along the sinful path, certainly he dishonors his parent and he certainly embarrasses his family. But if the same son walks along the righteous path and does the correct things, he honors his parent both in front of those in this world and in front of those in the next world who stand in the presence of G-d. G-d will then have pity on the parent and honor the parent by giving the parent a place near G-d's seat of honor.

The Mishneh Breura wrote: If one can be the Schaliach Tzibbur, that is preferable to just reciting Kaddish. Despite this, the Kaddish plays a special role, as it was written in the book Yaish Nochlin: Our sages instituted a practice (saying Kaddish) that they thought every man was capable of performing. They hoped that at a minimum every child would recite Kaddish for his deceased parent because Kaddish was a prayer which was simple to learn (especially when everyone spoke Aramaic). Everyone is familiar with the prayer from the time they were young. The Yaish Nochlin continued: if a person is capable of being the Schaliach Tzibbur, he honors his parent in a greater manner. But the child can take steps on his own to honor his parents in other ways. In particular, studying Torah out of respect for the deceased is seven times more beneficial than being a Schaliach Tzibbur. It hastens the entry of the deceased into gan eden. And if the son has the ability to author new Torah ideas, it is an even greater benefit to the parent.

Therefore in answer to the question, since you were the Schaliach Tzibbur, which was more important than simply reciting Kaddish, you should have allowed the guest to say the Kaddish by himself.

There are however, some congregations, and in particular, congregations that follow the Sephardic tradition, in which all the mourners say Kaddish together, word by word. About this the Gesher Chaim wrote: That is not the practice followed in other congregations, particularly Ashkenazic congregations. Where you find two say Kaddish or when many say Kaddish, one

often gets ahead of the others, and the sound becomes confusing to the point that no one in the congregation can clearly hear the Kaddish. As a result the congregants do not know when to say “y’hai shmai raba...” In such a situation, not only was there no purpose in their reciting Kaddish but the mourners converted what was to be praise of G-d into something derogatory. And the Chasam Sopher made the same point that when the mourners do not read in unison, they destroy the purpose of the Kaddish.

As a result, two mourners should never compete with each other. It is preferable that the mourners divide the reciting of the Kaddishes for each prayer. That was the original custom among Jews as described by the early poskim. So if a guest comes and interferes with the recitation of the Kaddish by the others, it is better that everyone defers to the guest and stops saying the Kaddish or says Kaddish quietly rather than to compete with the guest and to cause confusion. If despite this, you still feel strongly that you should say Kaddish, then say Kaddish quietly while the Schaliach Tzibbur says Kaddish, repeating word for word. When the congregation answers amen to the Schaliach Tzibbur they will also be answering amen to you. That is the way we practice in our Beis Medresh, Hasidim Bet El, that the Schaliach Tzibbur says the Mourner’s Kaddish as representative of the mourners. If someone attempts to recite Kaddish with him, he would cause confusion. So the Rabbis there ruled that anyone who needs to say Kaddish should follow word for word silently along with the Schaliach Tzibbur.